

Riia on Liivimaa akadeemia jaoks kohaseim ja sobivaim paik

Enn Küng

Teatavasti taasavati ülikool Tartus 21. augustil 1690.¹ Sellele oli eelnenud nii Rootsi keskvoimude kui ka Liivimaa kohalike seistuste tasandil peaaegu kolmkümmend aastat arutelusid akadeemia vajalikkuse ja täpsema asukoha üle. Õigupoolest akadeemia vajalikkuses ei kaheldud, pigem oli probleemiks finantside puudumine. Kuid raskem oli otsustada, kas ülikool taastada Tartus või mõnes teises Liivimaa linnas. Kohana, kus Academia Gustaviana võiks oma tegevust jätkata, kerkis juba 1660. aastate keskel esile Pärnu. Põhjusti selleks valikuks oli mitu, kuid kindlasti oli Pärnu tähtsust tõstnud asjaolu, et juba Vene-Rootsi sõja ajal (1656–1661) töötasid seal maapaos Tartu õuekohus ja mitmed teised institutsioonid ning sõja lõppedes kaaluti nende jätmist sinna. Selles Rootsist ja mujalt Euroopast meritsi kättesaadavas linnas olid olemas ka sobilikud ruumid kunagise ordu lossi konvendihoonena. Ülikool ise oli maapaos Tallinnas, kuid ei saanud seal jalgu alla ja hääbus hiljemalt 1665. aastaks. Ometi ei jõutud niipea akadeemia taasavamise mõttest kaugemale.

1687. aasta sügisel tõstatas Liivimaa rüütelkond küsimuse taas, saades oma soovile Karl XI toetuse. Kuningas tegi omakorda sama aasta novembri algul² Liivimaa kindralkubernerile Jakob Johann Hastferile

korralduse uurida, kus ülikool taasavada, kas Pärnus või Tartus. Hastferi toetus langes Pärnule, mille linnakeskkonna arendamisega 1680. aastate teisel poolel aktiivselt tegeldi. Nimelt oli hollandlaste ettepanekul kerkinud esile mõte teha Pärnust rahvusvahelise metsakaubanduse keskus, taas plaaniti Pärnu ühendamist laevatatava veetee abil Viljandi ning seal edasi Tartu ja Peipsiga, alustatud oli linna territooriumi laiendamist, selle ümbritsemist fortifikatsioonivööga ning uute kivihoonete ehitamist puumajade asemele. 1688. aasta veebruaril lõpust alates viibis Hastfer mõned nädalad isiklikult Pärnus, tutvudes linna võimalustega. Samas ei soovinud kindralkuberner asja ainuisikuliselt otsustada, vaid küsis arvamust Liivimaa ülemkonsistoriumilt ja selle juhilt Johann Fischerilt, kes *ex officio* oli tulevane ülikooli prokantsler.³ Ilmneski, et Fischer ei jaganud Hastferi seisukohta, vaid soovitas ülikooli asukohaks Riia. Oma arvamuse kinnituseks võrdles ta Riia, Pärnu ja Tartu sobilikkust ülikoolilinnaks. Kolmandal, kuid määraval seisukohal olid Karl XI ja Rootsi Riiginõukogu, kes 13. märtsil 1688 langetasid lõpliku otsuse Tartu kasuks.⁴ Kuningas põhjendas otsust sellega, et omal ajal oli akadeemia asunud Tartus ning et seal töötas endiselt ka õuekohus.⁵

Alljärgnevalt esimesena publitseeritava

¹ Kirjatöö on valminud ETF grandil 6945 toel. Autor tänab Kai Tafenaud tõlke toimetamise ja Aleksander Loiti koopiaste eest Rootsi Riigiarhiivist.

² Läti Riiklik Ajalooarhiiv (= LVVA), f. 7349, n. 1, s. 140, l. 194–194p. Karl XI kiri J. J. Hastferile on dateeritud ainult novembriga 1687. Tõenäoliselt on kiri välja saadetud 1. novembril, kuna see paikneb kuninga 31. oktoobri ja 1. novembri kirjade vahel.

³ Rootsi Riigiarhiiv (= RA), Livonica II, vol. 89 (J. J. Hastfer Karl XI-le 1. detsembril 1687).

⁴ LVVA, f. 7349, n. 1, s. 140, l. 275–277 (Karl XI J. J. Hastferile).

⁵ Samas, l. 175p.

dokumendi⁶ autoriks on Fischer. Ehkki säilinud ära kirjelatud puudub nii allkiri kui ka täpne koostamisaeg, refereerib Hastfer 22. detsembril 1687 kirjas kuningale Fischeri seisukohta, lisades selle ka täies ulatuses lisana „A”.⁷ Kindralkuberneri enda toetus Pärnule ilmneb samuti kolme linna võrdlusest [vt. teine dokument] samas kuningale saadetud kirjas ja selle lisast „B”. Viimane on taas ilma dateeringu ja koostaja allkirjata.⁸ Lisaks linnade sobilikkuse analüüsile sisaldab ülemsuperintendendi arutus ettepanekuid ülikooli koosseisu, palkade ja professorite ülesannete kohta, mida Hastferi teksti juures ei ole.

Fischeri dokument ei ole ülikooli ajalugu uurinud inimestele tundmatu. Enamgi veel,

1852. aastal avaldati see sõna-sõnalt, kuid ilma ühegi kommentaarita Inlandi veergudel.⁹ Ära on vaid märgitud dokumendi toonane asukoht Riia arhiivis. Liivimaa kindralkuberneri arhiivi allikatele tuginedes arendasid ülikooli taasavamise temaatikat edasi Carl Schirren¹⁰ ja Friedrich Gustav Bienemann noorem,¹¹ kellele omakorda on tuginetud hilisemates Tartu ülikooli ajaloo ülevaadetes.¹² Kindralkuberner Hastferi arvamus pole varem publitseeritud, ehkki tema seisukoht on teada. Lisaks arvamusele, millises linnas võiks paikneda taasavatav ülikool, annavad avaldatavad dokumendid pildi toonastest Riia, Pärnust ja Tartust kaasaegsete silmade läbi.

Dokument 1

Akadeemia taasasutamise juures Liivimaal tuleb nagu kord ja kohus läbi kaaluda 1. koht, kus akadeemia peab olema; 2. isikud, kellest see koosneb; 3. rahalised vahendid nende ülalpidamiseks; 4. nende tööd.

I. Mis puutub kohta, siis on akadeemia rajamiseks vajalik selline, mis 1. kaitseb tudengeid niihästi sõja- kui ka rahuaegadel, 2. kus toiduained on soodsas hinnaga, 3. on tervislik õhk ja vesi, 4. tudenginoored võivad leida sobivaid kortereid ja 5. õpingute kõrval head kombekat seltskonda. Et nüüd Liivimaa akadeemia jaoks on teiste ees ette pandud kolm paika – Pärnu, Tartu, Riia –, siis tuleks kaaluda, millisel neist kolmest on eelmainitud omadused.

Pärnu on küll pisut kindlustatud ja seda saab veelgi kindlustada, aga 1. kuna see on kõrvaline koht, siis pole seda võimalik nõutavate toiduainetega igal aastaajal küllaldaselt varustada, 2. on seal puudus heast veest ja õlut tuleb enamasti pruulida poolsoolast veest. See põhjustab neil, kes sellega harjunud pole ja peavad pealegi palju paigal istuma, skorbuuti ja teisi kahjulikke haigusi,

⁶ RA, Livonica II, vol. 89; sama dokumendi koopia: Eesti Rahvusarhiivi Ajalooarhiiv (= EAA), f. 278, n. 2, s. 169, l. 299–304. Publitseeritav tõlge toetub Rootsi Riigiarhiivis leiduvale versioonile. Ajalooarhiivi koopia erineb sellest piasiasjades, erinevused on ilmselt tekkinud teksti ümberkirjutamisel.

⁷ RA, Livonica II, vol. 89; Hastferi poolt kuningale saadetud kirja kontsept ilma lisadeta: EAA, f. 278, n. 1, s. IV:26B/5, l. 83–84 ja LVVA, f. 7349, n. 1, s. 40, lk. 454–456.

⁸ RA, Livonica II, vol. 89; kontsept: EAA, f. 278, n. 1, s. IV:26B/5, l. 38–42.

⁹ Die Universität in Livland. Ein Deutsches Brouillon vom Jahre 1687. – Das Inland 1852, nr. 47, lk. 869–873.

¹⁰ C. Schirren. Zur Geschichte der schwedischen Universität in Livland. – Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands. Bd. VII, Heft I. Riga, 1853, lk. 24–26.

¹¹ F. Bienemann *jun.* Zur Gründungsgeschichte der zweiten schwedisch-livländischen Universität in Dorpat. – Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands. Riga, 1893, lk. 398–420.

¹² Vt. näiteks: G. von Rauch. Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690–1710. (Neudruck dem Verfasser zum 65. Geburtstag überreicht). Hildesheim u. New York, 1969, lk. 21–23; Tartu Ülikooli ajalugu. I. Koost. H. Piirimäe. Tallinn, 1982, lk. 76–77; H. Piirimäe. Ülikoolilinn Pärnu. Pärnu – the University Town. Tartu, 1999, lk. 47; Universitas Tartuensis 1632–2007. Toim. T. Hiio ja H. Piirimäe, Tartu, 2007, lk. 43–44.

seda enam, et 3. rohkem kui poole miili ulatuses linnast pole muud kui liiv, mis on hädavajalikuks liikumiseks ning jalutuskäikudeks ebasobiv. Samamoodi pole 4. seal ei professorite ega tudengite jaoks kortereid, sobivatest rääkimata, ja 5. oleks seltskond väikelinna väikesearvulise vaese kodanikkonna seas ainult kehv. Iseäranis kuna akadeemia rajamise juures mõeldakse peamiselt aadlinoorsoole. Sinna on akadeemiale küll maja ehitatud, aga kui mitte arvestada neid erilisi huvisid, mis tookord seda ettevõtmist soodustasid, siis leidub mujalgi sama sobilikke, juba ehitatud maju ning Pärnu oma võib kasutada laohooneks, mida selles paigas ju veel ei olegi.

Tartus on küll tervislik õhk ja vesi ning peale soodsa hinnaga toiduainete ka muid häid mugavusi, mida arvesse võttes paigutas kuulsusrikkaim kuningas Gustav Adolf, enne kui ta oli Riia linna oma pärilikku valdusse võtnud, sinna niihästi kindralkubermanguvalitsuse kui ka õuekohtu ja akadeemia. Et aga seda piiriäärset paika on raske kindlustada ja varasem kogemus on näidanud, et akadeemia on esimese vaenuliku kallaletungi peale laiali varisenud, siis on ohtlik seda seal uuesti üles ehitada ning on ka kaheldav, kas võimekad inimesed sinna lähevad, sest väikseimagi naabruskonnast tuleva rünnaku korral on nende elu ja vara ohus. Sealse seltskonnaga on sama lugu mis Pärnus. Samamoodi tuleks ka akadeemia maja ning eluasemed professorite ja tudengite jaoks kõigepealt suurte kuludega ehitada. Niisiis jääb üle veel

Riia linn: et kogu Liivimaa püsimine sõltub sellest, siis oleks akadeemia Jumala abiga seal ka sõjaajal kaitstud, pealegi taganevad sellisel ajal niikuinii kõik maalt sinna. 2. Et Riiga veetavatest kaupadest puudust ei ole, saaks kõrgemalt poolt antud korraldusega seda ebaõiglast juurdehindlust, mida lihunikud ja kalamehed teatud aastaaegadel oma toidukaupu müües tarvitavad, kergesti kärpida ja aidata kaasa sellele, et need oleks igal ajal soodsa hinnaga. 3. Õhk ja vesi on Riias hea. Samuti ei tule 4. seal tudengitele sobivaist kortereist puudust. Ja paljud võõramaalased saaksid sealse arvuka kodanikkonna juures koduõpetajatena prii korteri, see soodustus võiks tudengite arvukust ja professorite usinust suurendada. 4[!]. Seltskond on niihästi aadlike kui ka mitteaadlike jaoks selles paigas parim, mis Liivimaal leida on, ja miks 5. akadeemia jaoks just Riia arutluse alla tuleb, on see, et tänu Kuramaa (kus aadlinoorukid heade koolide puuduse tõttu enamasti jesuiitide hoole alla antakse) naabrusele on loota, et kui selles akadeemias oleks kuulsad professorid ja harjutusmeistrid, tuleks Kuramaa aadel usinalt sinna õppima ja saaks Tema Kuningliku Majesteedi märgatavaks kasuks ja tema huvides juba noorest east peale Liivimaa omaga seotud. Peale selle oleks 6. Riias akadeemiaks sobilik hoone peaaegu valmis, sest niinimetatud Uue maja, mis on nagunii avalik hoone ja millel praegu pole muud kasutust, kui et kord aastas korraldatakse seal joomapidu, saaks üpris vähese vaevaga akadeemiaks kohandada; ja lõpuks 7. pole ei Pärnus ega ka Tartus ühtegi raamatupoodi, ilma milleta ühe akadeemia juures ometi hakkama ei saa. Kui aga ainuüksi akadeemia pärast seal pood asutataks, kerkiksid kulud ja hiljem raamatute hinnad tõenäoliselt nii kõrgeks, et vaesed ei suudaks nende eest maksta; seevastu Riias on raamatupoed juba olemas ning oleks lihtne ka veel ühele akadeemia raamatukauplejale privileegid anda, et ta hangiks häid ja soodsa hinnaga raamatuid. Kui tahetaks vastu väita, et Riia on Eestimaast pisut liiga kaugel ja et Tartu oleks sellele lähemal, siis on vastus järgmine: 1. Riia asub seda lähemal Kuramaale, mille elanike meelsuse Liivimaaga ühendamise peale tuleks kindlasti mõelda. 2. Eestimaalt pärit tudengid on kas aadlike, vaimulike või kodanike lapsed, kellele pole tarvis igal nädalal midagi saata, piisab, kui neid kord kvartalis hädavajaliku varustatakse, ja siis pole 20–30 miili üldse oluline. 3. Uppsala, Turu ja Lundi tudengitel pole ka kõigil koju ühepalju maad, kuid nad ei jäta ju seetõttu ometi neisse akadeemiasse tulemata; ning on ka parem, kui akadeemia on kindlas ja sobivas kohas mõni miil kaugemal kui mõnes kindlustamata ja ebasobivas kohas lähemal. Kui niisiis võrrelda kõike, mis iga koha kohta poolt ja vastu saab öelda, võib järeldada, et Riia on Liivimaa akadeemia jaoks kohaseim ja sobivaim paik.

II. Isikud, kellest akadeemia koosneb, on professorid ja tudengid; kui ühe, iseäranis äsja rajatud akadeemia juures pole nimekaid professoreid, kes on end mujal tõestanud ja tõmbavad tänu sellele tudengeid juurde, siis jääb akadeemia ka tundmatuks ja oodatavat kasu on sealt raske loota. Seetõttu peab nüüd olema üks peamisi muresid, kuidas leida Saksamaalt või mujalt õpetatud inimesi, eelkõige usu-, juura- ja filosoofiateaduskonnast, et Tema Kuninglik Majesteet saaks oma heaksarvamise järgi paljude seast välja valida mõned, keda peaks siis kohe veenma oma praegust elukohta maha jätma ja Riiga tulema. Kui siis Tema Kuninglik Majesteet kõige armulisemalt suvatseks lasta kohe järgmisel, 1688. aastal akadeemia jaoks raha eelarvesse kanda, siis saaks osa sellest kasutada professorite reisikuludeks ja akadeemiahoone kohandamiseks.

Tudengeid on kas selliseid, kes elavad oma rahakoti peal ja on professorite või kodanike juures kostil. Selleks tuleb professorid varustada selliste majadega, mis oleksid sobilikud kostiliste pidamiseks. Osa neist tuleks ehitada, osa peaks andma linn, kellel on palju avalikke maju.

Või siis on tegemist vaeste tudengitega, keda toitulustatakse ühislauas. Kui akadeemia eelarvesse kinnitatakse selleks 600 riigitaalrit ja iga ühislaualine annab omalt poolt nädalas $\frac{1}{4}$ riigitaalrit kostiraha nagu mujal kombeks, siis saab 24 tudengit hästi ülal pidada. Et aga kokku hoida seda, mis muidu kulub eraldi majapidaja palgalhoidmiseks, siis on parim nõu mõne kodanikuga 24 tudengi toitlustamiseks kokku leppida ning anda talle selle eest mõis, mis annab umbes 600 riigitaalrit renti, nõnda saab ta toiduaineid ja kõike vajalikku palju paremini hankida ja tudengid ei tohiks puudust kannatada. Selle eest peab hoolitsema ühislaua inspektor.

III. Professorite ülalpidamiseks on raha akadeemia eelarves küll kindlaks määratud, tuleb aga arvesse võtta, et raamatud on selles kauges paigas kallimad kui Saksamaal, pealegi on professoritel eraloengutest ja kostilistest (neist kahest asjast tuleb Saksa akadeemiates nende peamine sissetulek) vähe loota. Seetõttu näib hädavajalik, et kogu akadeemia eelarve oleks kokku 9000 hõbetaalrit ning et selleks määrataks akadeemiale maavaldused, millest igaüks enda oma nagu kord ja kohus võiks kätte saada; nad võivad neid kas ise hallata lasta või siis rendile anda. Eraldi rentmeistrit pole selleks tarvis, sest kulutused on liiga suured ja eelmise akadeemia juures kaevati sageli, et ta käis rahadega valesti ümber. Mõisavalitseja võib oma arvepidamise esitada kord aastas tervele kolleegiumile ja kõik tulud üle anda, misjärel kolleegium saab need ise kõige paremini omavahel proportsionaalselt jagada, näiteks järgmiselt:

teoloogid

1. prokantsler, auprofessor	600 hõbetaalrit
2. teoloogiaprofessor	600
3. teoloogiaprofessor	600

juristid

1. avaliku õiguse professor	600
2. tsiviilõiguse professor	600

meedikud

1. teoreetilise meditsiini professor	500
2. praktilise meditsiini professor	500

filosoofid ja filoloogid

1. heebrea keele ja ida keelte professor	500
2. ajaloo, kõnekunsti ja poeesia professor	500
3. matemaatik	500
4. loogika, metafüüsika ja kreeka keele professor	400

samuti sekretär ja bibliotekaar

1 kirjutaja koos paberiga	80
Raamatukogu	140
Ühislaud	1200
2 pedelli	100
Trükkal	200
Ratsastaja, vehklemis-, tantsu- ja keeleõpetaja	1200
Vahtmeister	80
	<hr/> 9000 hõbetaalrit

IV. Professorite töö puhul tuleb üldiselt tähele panna, et igaüks oleks oma ametis hoolas pidama niihästi avalikke loenguid kui ka eraloenguid, kui soovijaid peaks leiduma. Nõnda peab ka igal professoril olema lubatud lugeda eraloenguis kõike, mida tema teaduskond võimaldab. Avalike loengute osas võiks järgida seda mitte millekski kohustavat jaotust ehk korda.

Teoloogid

1. prokantsler, auprofessor loeb
Vana ja Uue Testamendi eksegeetilist teoloogiat.
Patoloogilist teoloogiat ja kiriku ajalugu ning homileetikat.
2. professor teoloogia põhimõisteid ja poleemilist teoloogiat.
3. Professor praktilist ja moraaliteoloogiat, kasuistikat ning eetikat.

Juristid

1. Professor loeb avalikku õigust ja poliitikat.
2. Professor tsiviilõigust ja selle praktikat.

Meedikud

1. Professor loeb meditsiiniteooriat, füüsikat ja botaanikat.
2. Professor loeb meditsiinipraktikat, anatoomiat, keemiat.

Filosoofid ja filoloogid

1. Professor loeb heebrea keelt, rabisid ja teisi ida keeli.
2. Professor üldajalugu, kronoloogiat, retoorikat ja poeesiat.
3. Professor kõrgemat ja madalamat matemaatikat ning selle praktikat.
4. Professor loogikat, metafüüsikat ning kreeka keelt.

Dokument 2

Mitte millekski kohustav ettepanek parima paiga asjus akadeemia jaoks, mille Tema Kuninglik Majesteet on armulisimalt otsustanud Liivimaale asutada

Riia

Siinjuures tuleb küllap esimesena kõne alla Riia linn, sest 1) ei saa salata, et see on maa parim kindlustus ning seetõttu akadeemia ja selle liikmete ja kodanike jaoks kõige turvalisem. Ning kuigi ka 2) toiduainetes hinnad on aeg-ajalt päris talutavad, siis teeb suur tarbimine, mis kaasneb iseäranis niihästi navigatsiooniperioodil kui ka muudel aegadel paljudest paikadest siia saabuvate võõramaalaste tohutu suure, ajuti oma tuhande meheni küündiva hulgaga, toiduga varustamise ometi väga raskeks ning lihunike ja kalameeste arvatavalt hädavajaliku talitsemise kaubahindade tõstmisel peaaegu võimatuks, nii et kostiraha läheb Riias suuremaks ja kallimaks kui Stockholmis ja muudes õitsvates linnades, rääkimata sellest, et sealne kodanikkond hea meelega ei taha võõrastemaja pidada, mistõttu kostikorterid on kallid ja võõrastel tudengitel on raske ulualust leida. Ja küttepuude kallinemine oleks võõrastele üliõpilastele veel eriti koormav. 3) Peale selle tuleb hästi järele mõelda ka korterite ja tubade nappuse ja kalliduse üle, sest majad on Riias ehitatud kaubanduse vajadusi silmas pidades, mistõttu ka suurimates majades on vähe ruumi, tubade üür läheb kõrgeks, nii et garnisonihvitseridki vaevu majutatud saavad, mistõttu oleks võõrastel üliõpilastel veelgi raskem. Ka koduõpetaja ametiga kaasnevatel tasuta korteritele kodanike juures ei saa eriti loota, sest kodanikud kasutavad siin üldiselt avalikke koole. Seltskond on 4) Riias küll kõige suurem ja parem, aga õppivatele noortele hoopiski mitte sobilik, sest tihed läbikäimine kaupmeeste ja võõramaalastega, iseäranis poolakatega, võib neid õppimisest eemale hoida ning ahvatleda samasugusele pillavusele riietuses ja võõruspidude pidamises. Kuramaalt pole 5) akadeemiaile erilist juurdekasvu oodata, sest nood annavad oma lapsed osalt jesuiitide hoole alla, osalt saadavad Königsbergi ja kaugemale võõrsile; ning ka meelsuse ühendamisele ja sidumisele Tema Kuningliku Majesteedi teenistuse ja huvidega on tal vähe pakkuda, sest hiljem, kui inimesed ühiskondlike asjadeni jõuavad, otsustatakse huvide üle hoopis muul põhimõttel kui akadeemilise sideme järgi; iseäranis kuna selle ettevõtmisega ei mõelda mitte niivõrd võõramaalaste, kuivõrd Tema Kuningliku Majesteedi enda alamate heaolule. 6) Pole praegu selleks veel ühtki maja valmis, ja kuigi selleks on ette pandud mustpeade nn. uus maja, mis on siiski eraisikute käes, ning on veel teadmata, kuivõrd kroonil õnnestub seda endale nõuda, läheks selle kohandamine ja akadeemia nõudmiste kohaselt sisustamine peaaegu sama palju maksma kui päris uus kolleegium, rääkimata sellest, et kõnealune maja on lagunenu, ja kui seda puutuda, nõuaks ehitus rohkem materjale ja kulusid, kui arvatakse. Ennekõike aga on see maja õppivaile inimestele sobimatum kui ükski teine terves linnas, sest ta asub otse turu kõrval, peavahi lähedal, kust kostab päev läbi pidevalt müra ja kära, mis õpetamiseks ja õppimiseks vajaliku vaikusega sugugi kokku ei sobi ega kõlba. Lisaks sellele pakuks kaubitsevate kodanike ja võõramaalaste ning soldatite vahelt läbikäimine alatasa võimalust tülik ja mõnikord kahjulikeks arveteõiendamisteks keevaliste tudengitega. Riia asub 7) kõigi teiste Tema Kuningliku Majesteedi võimu all olevate provintside jaoks, millele see akadeemia muidu võiks ära kuluda, nagu Eestimaa, Ingerimaa, Saaremaa, koguni liivimaalaste endi jaoks, väga kaugel, ning oma laste kaugelt sinna saatmine oleks seotud suurte takistuste ja raskustega.

Tartu

Tartus on küll tervislik õhk ja vesi, soodsas hinnaga toiduained, küttepuid ja muud mugavused ning ka varem oli ülikooli headel kaalutlustel sinna rajatud. Et aga see koht on oma halva asukoha tõttu selline, et teda ei saa nii lähedal asuva julma vaenlase vastu enam kunagi püsivalt kindlustada; asub pealegi nõnda kaugel ja Vene piiri ääres, mida vanemad, kes tahavad oma lapsi mujale õppima saata, küllap arvesse võtavad; akadeemia maja on tuhaks tehtud, selle taastamine oleks seotud suurte kulutustega; siis ei saa seda paika akadeemia taastasutamiseks kuigi hästi ette panna ega soovitada.

Pärnu

Jääb üle üksnes Pärnu linn, mis näib järgmistel põhjustel selleks ettevõtmiseks kõige soodsam ja mugavam. Sest 1) pole see paik mitte ainult juba hästi fortifitseeritud, vaid ka tema asukoht on selline, et temast saab teha korraldiku kindluse, mis on ka plaanis, nii et akadeemia julgeolek on siin piisavalt tagatud. 2) Toiduaineid, küttepuid ja muid kaupu saab siin osta soodsama hinnaga kui ükskõik millises teises paigas maal; praegune kehv varustamine on tingitud väikesest tarbimisest ning selle saab hea korraldamisega kergesti sinna suunata ning koondub ka iseenesest ümberkaudsetest kohtadest maal sinna, kui igaüks võib olla kindel, et ta enda oma seal kasuga maha saab müüa. 3) Vesi ei ole nii halb, nagu ettekäändeks võidakse tuua, vaid parem kui Riias. Sest ehkki Pärnu jõe suudmes on riimvesi, siis korvavad selle puuduse head kaevud, mis annavad külluses värsket ja tervislikku vett, mida võib vajadusel kasutada nii söögitegemiseks kui ka pruulimiseks ja pole riimvett jõest vajagi. Ebatervisliku õhu pärast pole ka siin paigas veel kurtmist kuulda olnud ning see on seesama mis mujal kogu maal. Ei puudu 3[!]) tudengitel seal ka liikumis- ning jalutamisevõimalused, ehkki need tegelikult ei kuulu olemuslikult akadeemia juurde. Sobilikest korteritest professorite ja tudengite jaoks puudust ei ole, niipalju kui neid esialgu vaja võiks minna, ning see annaks võimaluse sinna paika Tema Kuningliku Majesteedi armulisima kava kohaselt rohkem hooneid ehitada. 3[!]) Akadeemia maja on suurte kulutustega juba hästi ja kenasti üles ehitatud, milleks Eestimaa ja Liivimaa on andnud silmapaistva panuse. Koht on 4) iseenesest vaikne ja pole erilist toretsevat seltskonda, mis noori õppimisest eemale võiks hoida. Meresõit ja kaubandus hakkab 5) märgatavalt kasvama. 6) Transport võõrastest paikadest on tänu võõrsilt tulevatele laevadele lihtsam. 7) Korteriid on väga soodsas hinnaga, nii et terve maja võib saada kõige rohkem 50 riigitaalri eest aastas ja ühe toa viie kuni kaheksa riigitaalri eest. 8) Kodanike jaoks oleksid võõrad noored sissetulekuallikaks, koht muutuks üha rahvarohkemaks ja jõuaks viimaks õitsvale järjele, iseäranis siis, kui see koht tänu ühele ja teisele kutsutud professorile välismaal tuntust koguks. Ja tuleb 9) seejuures arvesse võtta, et see koht on Eestimaa jaoks, kes ka akadeemia heaks oma panuse on andnud, väga sobilik. Niisiis ei saa ma eeltoodud asjaoludel kuidagi teistmoodi otsustada, kui et Pärnu on akadeemia rajamiseks kõige soodsam, kasulik, sobilik ja parim paik.

Enn Küng

(1963)

On lõpetanud Tartu Ülikooli ajaloo osakonna 1988, ajaloomagister 1992, ajaloodoktor 2001. Töötanud alates 1992 Eesti Ajalooarhiivis, 2005. aastast Tartu Ülikooli ajaloo osakonna dotsent.

Uurib Läänemere maade 16/17. saj. poliitilisi ja majandussidemeid, sh. kaubanduse ja kommunikatsiooni ajalugu.